

Endüstrileşme ve Türkiye

Hazırlayan :
Said Arif TERZİOĞLU

Madalyonun İki Yüzünde, eski Sanayi Bakanlarından, D. P. milletvekili Mehmet Turgut ile Hacettepe Üniversitesi ekonomi bölümü öğretim görevlisi Ali Nejat ölçen'i bir araya getirip «Türkiyenin endüstrileşmesi konusunda bir tanım yapılabilir mi?» sorusunu yönelttik.

Eski Bakan Turgut «Türkiye için ayrıca bir sanayileşme tarifi yapmak düşünülemez. Her memleket için kabul edilen sanayileşme tarifi, Türkiye için de yapılabılır» derken ölçen, «Türkiye için bugüne kadar sanayileşme politikasına ait bir tanım yapıldığını söylemek oldukça güçtür» dedi.

Sorularımızda, Türkiye'nin batı anlamında bir sanayileşmeye yönelmesi için neler yapılabileceğini, Ortak Pazar karşısındaki sanayileşme durumumuzu sorduktan başka, Türk Silâhlı Kuvvetlerinin kendi bünyesi içindeki sanayileşme çabalarının nereye varabileceği konusunun da açıklanmasını istedik.

SORU : Türkiye için bir endüstrileşme tanımı yapılabilir mi? Bu tanım hangi ilkelere dayanmalıdır? Bugüne kadar, Türkiye bu tanım açısından, sanayileşme hareketine girişmiş midir? Sanayileşme ne derecede gelişmiştir? Hâlen ne türde bir sanayi politikası izlenmektedir? Bu politika Türkiye'nin ekonomik ve sosyal yapısına uygun mudur?

MEHMET TURGUT : Türkiye için ayrıca bir sanayileşme tarifi yapmak düşünülemez. Her memleket için kabul edilen sanayileşme tarifi, Türkiye için de yapılabilir. O da, Türk ekonomisinde sanayi sektörünün yerini ve nisbetini yükseltmektedir. Yani, sanayi sektörünün ekonomimiz içindeki yerinin sanayileşmiş ülkelerde mevcut olan seviyeye ulaşmasıdır. Türkiye Sanayileşme hareketine elbette girişmiştir. Sanayileşme politikası bilhassa ikinci beş yıllık plânda doğru bir şekilde tesbit edilmiştir. Ve, bu politikanın eksiksiz tatbik edilmesi gerekir. İkinci beş yıllık plânda tesbit edilen politika Türkiyenin ekonomik ve sosyal yapısına uygun bir politikadır. Ancak, 1970 yılında çıkarılan ve birinci Erim hükümeti tarafından alınan kararlar hem ikinci beş yıllık plâna hem de Türk ekonomisinin yapısına aykırı olmuştur. Bunların neticesi olarak, daha önceki yıllarda % 10 civarında

görüşler

seyreden sanayi sektörü yıllık kalkınma hızı, 1970'de % 2,5; 1971'de de % 8 olmuştur. Bu durum sanayi sektörünün bazı kollarında oüyük çöküntülerin ifadesidir. Meselâ, inşaat sektörü ile alâkalı sanayi sahasında büyük bir duraklama, hattâ gerileme hâlâ devam etmektedir.

ALİ NEJAT ÖLÇEN : Türkiye için bugüne kadar sanayileşme politikasına ait bir tanım yapıldığını söylemek oldukça güçtür. Tesisler kurarak, ithalâtı ikame etmenin sanayileşme yaratacağı uzun yıllar politika ve karar organlarına, hâkim düşünce biçimi olmuştur. Sanayileşme için tesis kurmanın yeter olmadığı aynı derecede önemli olmak üzere teknoloji kültürünün doğmasına yarıyan politikanın zlenmesine ihtiyaç plduğu düşünölmelidir. İkinci Dünya Savaşında bütün tesislerini kaybetmiş olan Almanya'nın yeniden kısa zamanda sanayileşmesi, kaybolmayan teknolojî kültürünün bir sonucudur. İstiklâl Savaşını izleyen dönemde, Türkiye'de doğan Cumhuriyetin kısa zamanda belli bir ekonomi düzeyine sahip çıkmasının köklerini yine kaybolmayan kültürümüzde, özellikle küçük sanayi teknolojisinde arayabiliriz.

Teknoloji kültürüne, sanayileşmenin enfastrüktürü (alt yapısı) gözüyle bakabiliriz. Bu tür bir alt yapıya dayalı sanayileşme, bir ülkenin nüfus başına sınaî mallar üretimi ile toplam ihracat içinde sınaî malların taşıdığı oran olarak tanımlanabilir. Ülkeler sanayileşirken ekseriya, iktisadî bünyede üç olay bir arada meydana gelir :

Nüfus başına imalât sanayiinin üretimi artar, yıllık ihracat içinde sınaî mamullerin payı büyür ve Gayri Safi Millî Hasıla içinde tarım gelirlerinin oranı azalır. Örneğın, sanayileşmiş ölkelerde Gayri Safi Millî Hasıla içinde sarayinin payı (inşaat sektörü dahil) % 45, yarı sanayileşmiş ölkelerde % 25, sanayileşmemiş ölkelerde ise % 20'dir. Türkiye'de bu oranın % 24 olduğu düşünölsürse henüz sanayileşme aşamasına geçemediğimiz anlaşılıyor. Kanımızca ölkemizde sanayileşme hareketinde uzun süreden beri denenen, ithalâtı ikame politikasından vazgeçerek sınaî mamul ihracatını arttırmaya, yönelik bir politika izlenmesini önerebiliriz. Birinci Beş Yıllık Kalkınma Plânında, sanayileşme hareketi büyük ölçüde bir dış finansman sorunu olarak ele alınmış, tarım ihracının döviz gelirleriyle, sanayileşmenin finanse edileceğı öngörölmüştü. 5 yıllık uygulamada, ne umulan oranda dış kredi sağlandığı ve ne de tarım ürünlerinin ihracından sanayileşmeyi finanse edecek seviyede döviz geliri elde edildiğı göröldü. İkinci Beş Yıllık Plânda ise, «sanayinin sürükleyici sektör» olduğu belirtildiyse de, bunun ekonomik ve teknolojik gerekleri ortaya konamadı, ve daha çok özel ile kamu sektörlerinin, hangisinin sanayileşmenin sahibi olacağı tartışması ile süre kaybedildi. Şimdi üçüncü plân dönemindeyiz. Yeni strateji adıyla yayınlanan dokümanda; «ithalâtı ikame eden sanayiye ağırlık verileceğı»ne değinildiğini sanayileşme ilkesinin «dış etkenlere duyarlılığın azaltılması, yatırım malları üretimine öncelik verileceğı» şeklinde tanımlandığını görmekteyiz. Böylece her üç plânda da sanayileşmenin itici gücünün şu üç noktada denendiğı ortaya çıkıyor :

Birinci Beş Yıllık Plânda : Tarım Sektörü

İkinci Beş Yıllık Plânda : Özel Sektör

Üçüncü Beş Yıllık Plânda : Yatırım malları sanayii.

Her üç davranış biçiminin, ülkenin ekonomik ve sosyal yapısına uygunluğunu belirtmek oldukça uzun tartışma konusu olabilir. Plânlı dönemin gösterdiği tecrübelerin öğrettiğine göre, sanayileşmenin tarım sektörü ile finanse edilemeyeceğı, özel sektörün çoğunlukla tüketim malları sanayini tercih ettiğı anlaşılmıştır. Bu kez yatırım malları sanayiine yönelmeğre, bürokratik tıkanıklıkların engel olacağı düşünölebilir.

• SORU : Türk endüstrisi, Anayasa'daki kalkınma hedeflerini gerçekleştirebilmek için nasıl bir strateji içinde ele alınmalıdır? Politika ve plân mekanizmasında bu gerçekleşmeyi sağlayacak düşünce sistemi nasıl yürütülmektedir?

MEHMET TURGUT : Yukarıda da izah edildiği gibi,¹ bu durum ikinci beş yıllık plânda tam ve doğru bir şekilde ele alınmıştır.

Hülâsa olarak, şöyle diyebiliriz :

Türkiye'de herkesin bu ana prensibi kabul etmesi lâzımdır. Bu ana prensip, milletin kendi geleceğini tayinde serbest olduğuna herkesin inanması ve bunu samimiyetle kabul etmesidir. Hürriyet içinde, demokratik nizam içinde ve karşılıklı saygı prensipleri içinde sanayileşme vasatının daha rahat ve daha kolay olacağı şüphesizdir.

Seçme hakkı olan bir toplum ve seçme hakkı olan bir ekonomi; Sanayileşmenin, bence en doğru yolu budur.

ALİ NEJAT ÖLÇEN: Anayasamızın 41. maddesi plân yapmayı devlete görev olarak vermiş, tasarrufların arttırılmasını ve yatırımların toplumun yararına gerektirdiği önceliklere yöneltilmesini ve 42. maddesi de çalışma hayatının kararlılık içinde gelişmesi ve işsizliğin önlenmesini öngörmüştür. Bu maddelere göre: çalışma hayatının kararlılık içinde yani enflasyonist bir politika izlenmeden gelişmesi ve işsizliğin önlenmesi, yani istihdam sorununun gözetilmesi gerekmektedir. İlk iki kalkınma plânımızda istihdam sorununun amaç edinilmediği, Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Plânı stratejisinde ise, «yoğun işgücü kullanan ve yabancı ekonomilere bağımlılığı hafifleten, yatırım malları sanayinin» tercih edileceği belirtilmektedir. Kanımızca bir sanayi yoğun işgücü kullanıyorsa, teknoloji üretiminde iticiliği azalır, teknoloji üretiminde iticiliği azalınca da, yabancı ekonomilere bağımlılığı doğal olarak artar. Ayrıca yoğun işgücü kullanan genellikle yatırım malları değil, tüketim malları üreten sanayidir. O halde, işsizliği önlemek için mi sanayileşeceğimiz ya da sanayileşince mi işsizliğin ortadan kalkacağı noktasında kesin bir davranışı seçmeye ihtiyaç vardır. Aksi halde Üçüncü Plân stratejisinde yer alan zıt görüşlerin uzlaşması güçlüğü söz konusu olacak.

Kanımızca, sanayileşme hareketini aksatmayan aynı zamanda işsizliği gideren özellikteki sektörleri bulup ortaya çıkarmak mümkündür. Örneğin Köy İşleri Bakanlığı, Orman Bakanlığı ve hattâ Turizm Bakanlığı gibi örgütlerde bu hususu gerçekleştirecek olanaklar vardır sanıyoruz. Toplum kalkınması metotlarından yararlanarak, makine teçhizat parkına ihtiyaç duymadan, köy yollarının, köy içme sularının yoğun el emeğiyle inşası, erozyona karşı teraslama işlerinin yerine getirilmesi ve hattâ küçük boyutta toprak barajların yapımı gibi. Böyle bir plân, ileri teknoloji ile işgücü yoğun teknoloji arasında dengeli bir tercih yapma mekanizmasını önerir. Böyle bir plâna daha çok ihtiyacımız olduğunu sanıyoruz.

SORU • Türkiye'nin batı anlamında sanayileşmesi için gerekli ortam teşekkül etmiş midir? Teknik ve idarî kadro yüzünden, ham madde tedariki, enerji temini, teknoloji ithali bakımından bu hususun gerçekleşmesi koşulları oluşmuş mudur?

MEHMET TURGUT : Türkiye'nin Batı anlamında sanayileşmesi için gerekli ortamın memlekette tam olarak teşekkül ettiği iddia edilemez. Fakat, sanayileşme için gerekli imkânların büyük bir kısmı mevcuttur. Büyük bir müteşebbis kitlesi vardır. Yetişmiş ve çalışkan işçi kitlesi vardır Temel yatırımların büyük bir kısmı tahakkuk etmiştir. Halka açık

görüşler

şirket sistemi inkişaf ettirilir ve sermaye.piyasası kanunu çıkarılırsa, büyük bir sermaye birikimi de olacaktır. Teknoloji ithali ve yabancı sermaye gibi hususlar ise iktidarların politikasına bağlıdır. İyi bir politika ile bunlar her zaman temin edilebilir.

Dost devletler ve yabancı sermaye her türlü yardıma hazırdır.

ALİ NEJAT ÖLÇEN : Ülkemizin Batılı anlamda sanayileşmesi için gerekli ortam teşekkül etmiş olmakla beraber önemli yapısal engellerin varlığından söz etmekte yarar var. Bunların başında kamu yönetiminde gittikçe yoğunlaşan bürokrasiden bahsedebiliriz. İster istemez müşkülpesent, kaideci ve yaratıcı muhayyileden, beceriden yoksun bürokratların egemenliği, sanayileşmenin en önemli dar boğazını oluşturmaktadır. Her halde bürokrat yetiştiren fakültelerin yerine üretime katılan kadroların yetiştirilmesi gerekiyor. Oysa ki, bu husus ülkemizde devamlı ihmale uğramakta. Örneğin bizde, çalışan nüfusda teknik işgücü oranı % 2,2 iken, Yunanistan'da .% 3,4, Bulgaristan'da % 8.3, İsveç'te % 15,3'dür. Her 10 bin nüfusa isabet eden bilim adamı ve mühendis sayısı Amerika'da 61.7, Fransa'da 35, Yugoslavya'da 22, Yunanistan'da 16 iken Türkiye'de sadece 6'dır. Yine her 10 bin nüfusa, örneğin Fransa'da 260 teknik öğrenim öğrencisi isabet etmektedir. Yugoslavya'da bu sayı 215, Bulgaristan'da 330 ve ülkemizde ise 32'dir. İnsan kaynağını, bürokrasiden çok teknolojiye yöneltecek eğitim ve öğretim düzenine ihtiyacımız olduğu noktasında görüşler birleşmelidir.

Bunun yanı sıra sanayileşmenin bu ilk gereğinden sonra, ham madde, ucuz ve bol enerji temini önemli sorunlarımız arasında görünüyor. Örneğin sanayinin can damarını oluşturan elektrik enerjisinin kilovat saat fiyat ortalama 25.9 kuruş olarak Yunanistan'a nazaran % 31, Almanya'ya nazaran % 30, İtalya'ya nazaran % 22 p?ıhalıdır.

SORU : Ortak Pazar karşısında sanayileşmemizin devamı için alınması gereken tedbirler nelerdir? Rekabet edebilme olanağı ne dereceye kadar ve hangi tedbirlerle sağlanabilir? Bir başka deyimle, Ortak Pazar karşısında sanayileşmemizin durumu nasıl bir seyir izleyecektir?

MEHMET TURGUT : Ortak Pazar karşısında sanayileşmemizin devamı için gerekli tedbirlerin tesbiti kolay bir iş değildir. Hele, böyle, dar bir zamanda bunları ortaya koymak imkânsızdır. Ancak, ortak pazara girerken bilhassa Devlet teşekkülleri üzerinde durmak lâzımdır. Meselâ : Sanayimizin rekabet piyasasında netice alabilmesi için en başta gelen meselelerden biri ham madde meselsidir.

Ham madde imâl eden tesisler ise büyük ölçüde devletin elindedir. Devlet, hususi teşebbüse normal fiyatla ham madde veremez ise, hususi teşebbüs rekabet edemez. Ve, yıkılır. Bu bakımdan, önce devletin kendi müesseseleri için gerekli tedbirleri alması gerekir. Maliyetlerin düşürülmesi, randıman ve kalitenin artırılması için gerekli tedbirlerin tesbül edilip, eksiksiz ve tavizsiz tatbiki gerekir.

Devletin kendi müesseselerinde bunu yapacağından şüpheliyim. Zira, memleketimizde hiç bir iktidar ekonomi politikasında yılanmış bürokrasinin «dar manada hazine menfaati ve kısa vâdede devlet gelirlerini arttırma» hesaplarından kurtulamamıştır.

Bürokrasi, her zaman hususi teşebbüse karşı olmuş ve bunda iktidarları da yanına alabilmiştir. Rekabet piyasasında ise hususi teşebbüs şarttır. Ve ancak, o netice alabilir.

Bütün bunlarla şu neticeye varmak istiyorum :

Ortak Pazara girerken hususi teşebbüse ait tesisler bu sistemin şartlarına kolayca uyaçaklardır. Ancak, devlete ait tesislerin bu sisteme uyması güçtür. Ve birçok problem yaratacaktır. Bu problemler ise zor problemlerdir.

Üstelik, Ortak Pazar'la yapılan anlaşmada bu önemli nokta ehemmiyeti ile ele alınmıştır.

ALİ NEJAT ÖLÇEN : Ortak Pazar karşısında sanayimizin iki önemli sorun içinde bulunduğu düşünülebilir. Bunlardan birincisi kalite ve standart noksanlığı, öteki ise maliyetlerin yüksek oluşudur. Bu durum rekabet olmağını önemli ölçüde azaltacağına benziyor. Her ne kadar yurt içinde tüketici, yüksek fiyat ve düşük kalite karşısında etkin bir karşılık gelme olanağına sahip değilse de, dış piyasada durum farklıdır. Yani dış piyasada tüketicinin talebi, fiyat ve düşük kalite karşısında reaksiyon göstererek, önemli derecede azalır ve ucuz, yüksek kalitede aynı cins rakip mallara doğru kayar. Bu durum dış pazarlarda rekabet şansımızı azalttığı gibi, yurt içinde ortak pazardan serbestçe giren mallar karşısında yerli sanayimizin gelişimini daraltacaktır. Kuruluş hal'nde yerli sanayi ürünlerinin ucuz ve üstün kalitede olması her ne kadar beklenemez ise de, ülkemizde özel kesimde sanayimizin kalite ve maliyet bakımından rasyonel bir titizliğe halen sahip olduğunu da söyleyemeyiz. Özel kesim, maliyeti düşüren, standartı yükselten üretim düzeyine erişmekte güçlük çekince, ister istemez iki çare ile karşılaşırız. Bunlardan birinci Tarım sektörüne dayalı bir sanayileşme hareketini benimsemek, öteki ise temel mallar sanayini ileri teknolojide kamu sektörünün sahipliğine terketmek. Önümüzdeki yılların karar almada en önemli iki konusunun bu olacağı anlaşılıyor.

SORU : Türk Silâhlı Kuvvetleri'nin sahip bulunduğu sanayi potansiyeli ulusal sanayileşmeye dönük olarak nasıl kullanılabilir? Harp sanayii ile sulh sanayii arasında uygun bir bağlantı (köprü) kurarak bu potansiyeli sulh zamanında sanayileşmeyi destekleyen ve harp zamanında sanayileşmeden destek alan bir sektör haline getirmek mümkün müdür?

MEHMET TURGUT: Bugün, artık, sivil sanayi ve askeri sanayi ayrımı yapmak çok zordur. Bilhassa bizim gibi, hususi silâhlar¹ imâl etmeyen memleketlerde bu husus böyledir.

Bu bakımdan sanayimizi sivil ve askeri gayeler için kullanmak mümkündür. Çok da faydalı olacaktır. Bu hususta Makine Kimya Endüstrisi Kurumu iyi bir örnektir.

Bugün Millî Savunmaya bağlı sanayi tesislerinde boş kapasite mevcuttur. Bunlar, yeni bir kuruluşla rahatça piyasaya mal imâl edebilir. Ve kalkınmamıza yardımcı olabilirler. Aynı zamanda da harp vasıta ve silâhlarını yapma gücünü de muhafaza edebilirler.

Bu noktada Amerika Birleşik Devletlerinin İkinci Cihan Harbindeki intikâl kabiliyetini göz önünde tutmak gerekir. Bilindiği gibi, bu sanayi kendisini harp şartlarına 4 ayda uyurarak, dünyanın kaydetmediği bir istihsal gücü göstermiş, harpten sonra da 2,5 ay gibi çok kısa bir zamanda ve hiçbir sarsıntıya uğramadan tekrar normal istihsaline dönmüştür. Bizdeki sanayileşme de pek alâ bu sisteme uydurulabilir.

ALİ NEJAT ÖLÇEN : Türk Silâhlı Kuvvetlerinin sahip bulunduğu sanayi potansiyeli, sanayinin girdileri (input'ları) yönünden özellik taşır. Bu özellik, bir yândan önemli ölçüde Demir ve Çelik ile elektrik enerjisinin kullanılmasıdır. Böylece ilk akla gelen yol yapım makineleri (grayderler, buldozerler, ağır taşıma araçları) planlanabilir. Bunlar harp düzeninde kısa sürede biçim değiştiren komşu sanayilerdir. Fransa'nın NATO'ya ağır harp sanayi araçlarını satabilmesinin bir nedeni, yol yapım makineleri sanayiine 1955 yılında strateji tanınmasının sonucudur. Harp dinamik bir işlem olduğuna göre, bu işlemin fizikî özelliği «hareket»tir. O halde sulh zamanındaki sanayinin, en kolay uyum göstereceği harp sanayiine ait sektör, ulaştırma, yapım makineleri ve motor sanayii olabilir. Bu vesileyle gözden uzak kalmış bir sanayi kolu gelişim olanağına kavuşmuş olacaktır. Kısa deyimle Harp ile Sulh arasında köprü kuracak sanayii, ulaştırma ile yol yapım makineleri sanayii olarak tanımlayabiliriz.

(5 Temmuz 1972, Cumhuriyet, «Madalyonun İki Yüzü»)